

SCHMIDT ANIKÓ

*A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkülő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobbí (1872–1878)**

Az 1872–75. évi parlamenti ülésorozat

Bár a kataszteri felmérés a kiegyezés óta folyamatosan az országgyűlések napirendi pontjai között szerepelt, mindezidáig nem fogadták el a legitimitását biztosító törvényjavaslatot.¹ Noha törvény helyett csupán rendeletek és utasítások szabályozták, növekvő súlyát jól mutatja, hogy az állami költségvetésből évről évre nagyobb összegeket szavaztak meg a számára. Idővel a többségében földbirtokosokból álló képviselők a kataszteri kiigazítást is egyre sürgetőbbnek érezték, elsősorban a reform nyomán bekövetkező kedvezőbb adófizetési feltételekben reménykedve. Az 1872–75. évi országgyűlési ciklusban a kataszter ügye a már megszokott módon, először a költségvetési tárgyalások során került előtérbe.

Az első nagyobb vitát Kerkápoly Károly pénzügyminiszter azon indítványa váltotta ki, miszerint a Magyarországon megtakarított kataszteri pénzekből csoportosítsanak át 54 ezer forintot a horvát határőrvidék felméréseire. Javaslátát azzal indokolta, hogy „a horvát-szlavón Határőrvidéken, ahol fölmérések eddig sohasem voltak, és ahol éppen azért se jó, se rossz földadó-kataszter nincs és nem is lehet, mindaddig, amíg a fölmérés nem végeztetik be: a horvát-szlavón határőrvidéken ezen munkálat oly erővel folytatott eddig, amely erő rendelkezésünkre állt; négy fölmérési osztály foglalkozott vele. Időközben sikerült a hadseregből alkalmazható mérnökkari tisztek igénybevétele által egy ötödik osztályt összeállítani. Ez természetesen működését

nem kezdhetette meg, mivel erről pénzügyi tekintetben nincs gondoskodva. Ha ezen osztály fölállítatik, ez körülbelül 54 000 forintnyi költség-többletet okoz. Minthogy a magyar kataszternél az állomásoknak mindig teljesen betöltve tartása az erők hiánya miatt lehetetlen, és a számadások mindegyike bizonyítja, hogy legalább 54 000 forint mindig kiadatlan marad, mert kiadhatlan: arra kérnék a tisztelt háztól fölhatalmazást, hogy [...] azon pénzen, amely itt megtakarítottik, a horvátszlavón Határőrvidéken lehessen a munkákat gyorsítani.”²

■ Kerkápoly Károly (1824–1891) jogi doktor, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, pénzügyminiszter (1870–1873)³

* A kutatásokat az OTKA K 105 886 projekt támogatásával végeztem. A cikkben közreadott képek a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában találhatóak, ezúton köszönöm dr. Lengyel Beatrix tárvezető és munkatársai önzetlen segítségét a képek kiválogatásában és kiadásra előkészítésében.

¹ Jelen cikk előzményét l. SCHMIDT ANIKÓ: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). *Catastrum*, 2. (2015) 2:19–24. és SCHMIDT ANIKÓ: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872). *Catastrum*, 2. (2015) 2:9–21.

² 108. országos ülés (1873. március 8.). Az 1872. évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (=KN) V:401. A korabeli szövegrészeket a mai helyesírásnak megfelelően, a nyelvi sajátosságokat megtartva adom közre.

³ A cikkben szereplő politikusok életrajzi adatairól l. *Országgyűlési almanach 1886. Képviselőház*. Szerk.: HALÁSZ SÁNDOR. Bp., 1886. A kiadvány online is elérhető az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Törvényhozási Tudástárában (= OGYK DTT, dt.ogyk.hu).

■ Ghyczy Kálmán (1808–1888) Komárom országgyűlési képviselője, pénzügyminiszter (1874–1875)

Ghyczy Kálmán nem tartotta jó ötletnek, hogy a rendes és rendkívüli költségek – a magyar kataszter és a horvát határőrvidék – között pénzügyi átcsoportosítások legyenek, és a többség az ő véleményét osztotta. Végül azt a pótelőterjesztést fogadták el, amelyben 65 ezer forintnyi költségtöbbletet irányoznak elő a határőrvidék kataszteri felmérésére, és ugyanennyivel csökkentették a kataszteri felmérések rendes kiadásban szereplő költségét. Ezen az ülésen sok szó esett a kataszteri térképekről is, amelyek eladásából 2000 forintot reméltek, azonban Széll Kálmán megállapította, hogy a térképek eladásából befolyó összeg ropant csekély, amit ő annak tulajdonított, hogy „megszerzésüknek módja iránt a közönség kevésen tájékozva nincsen”. Javaslatával, hogy a térképek eladásáról minél szélesebb körben

tájékoztassák az embereket, Ghyczy Kálmán is egyetértett, hangsúlyozva, hogy a „térképek, melyek a kataszteri hivatal által készíttetnek, nagyon fontosak, és igen sok esetben nagyon használhatók, részint az utak és más vállalatok létesítésénél, részint a tagosításoknál.”⁴ A térképek szélesebb körben való terjesztéséről szóló javaslatot a képviselőház is elfogadta.

A kataszteri felmérés és a földadó-szabályozási törvényjavaslat ügye

1873. május végén a képviselők elhatározták, hogy a kataszteri felmérés és a földadó reformjára benyújtott két törvényjavaslat tárgyalására állítsanak fel egy külön, 15 tagból álló bizottságot.⁵ A törvényjavaslatokat eredetileg a pénzügyi bizottságnak kellett volna véleményezni, ám ez a testület túlságosan leterhelt volt más ügyekkel.⁶ A kataszteri bizottság június 25-ére készült el a két törvényjavaslatról szóló jelentésével. Miután a bizottság a kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslatot számos változtatással látta el, szükségesnek látszott annak újrászövegezése. Szláv József 1873 júliusában úgy vélte, „a földadó szabályozásáról és a kataszteri fölmérésről szóló törvényjavaslat [...] annyira meg van érve, hogy hosszabb tanácskozás nélkül törvénné válhatik”.⁷ Deák Ferenc nem osztotta Szláv optimizmusát, és miután ismét hónapokon át nem történt előrelépés az ügyben, november 8-án az alábbi javaslattal igyekezett megsürgetni a kataszteri törvényjavaslatok tárgyalását: amíg a pénzügyi bizottság a fedezetről szóló törvényjavaslaton dolgozik, vegyék elő a kataszteri ügyeket, mivel azok megtárgyalása úgyis hosszú időt fog igénybe venni.⁸

A kataszteri törvényjavaslat tárgyalása végül 1873. november 18-án kezdődött meg. Bitó Béni, a kataszteri bizottság előadója az aláb-

⁴ 108. országos ülés (1873. március 8.) KN, V:402–404.

⁵ A törvényjavaslatok szövegét indoklással együtt I. 143. szám. Törvényjavaslat a kataszteri felmérésről. Az 1872. évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai (= KI) II:238–246. és 241. szám. Törvényjavaslat a földadó szabályozásáról KI, IV:59–248.

⁶ 138. országos ülés (1873. május 20.) KN, VII:13. és 143. országos ülés (1873. május 30.) KN, VII:46–47.

⁷ 162. országos ülés (1873. július 2.) KN, VII:419.

⁸ 163. országos ülés (1873. november 8.) KN, VIII:12.

■ Szilágyi József (1818–1900) bányamérnök, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1870–1872), több kormány minisztere, miniszterelnök (1872–1874), a képviselőház, majd később a főrendiház elnöke

bi szavakkal vezette be a törvényjavaslatot: „a [kataszteri] munkálatnak eredményeül előtünk fekszik már az, hogy a dunántúli Magyarország, négy megye kivételével, katasztrálva van; az országnak északi része pedig Árvamegyétől Máramarosig, tehát 16 megye van katasztrálva, kivéven azon kisebb területeket, amelyek akkor birtokrendezés alatt állottak, s amelyekre nézve a katasztrálás egyelőre fölfüggesztetett addig, míg a birtokrendezés ott befejeztetni fog. Az ország tehát tanúbizonyságát adta annak, hogy a rendeleti alapon álló munkálatoknak fontosságát méltatta, és ezen törvényjavaslat azt célozza, hogy az, ami a múltban csak rendeleti alapon történt, jövőre törvény alapján történjék.”⁹

A VII. osztálynak a 38. §-hoz fűzött kü-

lönvéleménye a kataszteri nyilvántartás fontosságára hívta fel a figyelmet:¹⁰ „tekintettel arra, hogy a központi bizottság által a kataszteri fölmérésről szóló törvényjavaslat 38. §-a a kataszteri munkálatok nyilvántartásáról szóló intézkedéseket külön törvényjavaslatnak tartja fenn; tekintettel továbbá arra, hogy a kataszteri fölmérési munkálatok kellő nyilvántartás nélkül reális értékkel alig bírnak: utasítsa a képviselőház a pénzügyminisztert, hogy a nyilvántartásról szóló törvényjavaslatot minél előbb s mindenesetre oly időben nyújtsa be, hogy ez a ház által tárgyalatván, a kataszteri fölmérésről szóló törvényjavaslattal egyidejűleg terjesztésük szentesítés alá.” Toszt Gyula ezt bővebben is megindokolta: „a kataszteri fölmérési munkálatoknak folyvást használható és marandó értékük csak akkor lehet, hogy ha a fölmért birtok kiterjesztésére, a birtokos személyére, s

■ Deák Ferenc (1803–1876) jogász, táblabíró, igazságügy-miniszter (1848–1849)

⁹ 167. országos ülés (1873. november 18.) KN, VIII:50. A kataszteri felmérések üteméről és az elért eredményekről bővebben I. TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri részletes felmérés előrehaladása Magyarországon 1856 és 1916 között. *Catastrum*, 2. (2015)2:11–18.

¹⁰ „38. § A kataszteri nyilvántartásról külön törvény intézkedik.” A törvényjavaslat képviselőház által elfogadott szövegét l.: 504. szám. KI, IX:107–114.

a művelési ágakra nézve időközben fölmerülő folytonos változások kellőleg tekintetbe vétetnek”. Kubinyi Árpád, az alsó-kubini kerület képviselője is pártolta az indítványt, hangsúlyozva: „a kataszteri fölmérés nyilvántartás nélkül csak percekre használható, egészen értéktelen”, Kerkápoly viszont úgy vélte, egy efféle összekapcsolás megnehezítené a kataszteri munkákat és még később kezdődne el a törvényjavaslat tárgyalása. A többség azonban a VII. osztály által beadott különvéleményt elfogadta. Ezt követően a kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslatot megtárgyalták és részleteiben is elfogadták, szövegét november 25-én harmadszor is felolvasták és megküldték a felsőháznak. A főrendek december 20-án nyújtották át javasolt módosításaikat a képviselőháznak. A kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslatban a főrendiház által tett módosítások egyikét sem fogadta el a központi bizottság, véleményüket a képviselőház is osztotta.¹¹

Mindeközben a földadó szabályozásra vonatkozó törvényjavaslat megvitatása során komoly ellentét alakult ki a bizottság által javasolt szöveg és a pénzügyminiszter elképzelése között, ezért az erről készült jelentés azt javasolta, hogy a törvényjavaslatot a hozzá kapcsolódó miniszteri előterjesztéssel utasítsák vissza a bizottsághoz további tárgyalásra. Az indítványt többen időhúzásnak, sőt a házszabályokkal ellenkező gyakorlatnak érezték, amelyet legjobban Paczolay János felszólalása foglalt össze: „meg vagyok győződve arról, hogy éppen a katasztrális törvénynek elhalasztására vezet, ha ezen ügy ismételve azon bizottsághoz utasítatik vissza, mely bizottság ezen véleményt kimondotta. [...] a háznak teljesen jogában áll bármennyi törvényjavaslatot akár az osztályok, akár külön szakbizottságokhoz visszautasítani; de miután a ház már egyszer határozatilag kimondotta, hogy ezen törvény-

javaslat a bizottsághoz többé vissza nem utasítatik, hanem hogy azt az osztályok tartoznak tárgyalni: az osztályoknak nem áll többet jogában és szabadságában a ház határozatának megszegésével olyasmit tenni, ami tökéletesen ellenkezik a ház határozatával”. Végül a többség a törvényjavaslatot visszautalta a földadó-kataszteri bizottsághoz.¹² A bizottság 1874. január 22-én terjesztette elő a földadó-szabályozásról szóló újraszövegezett törvényjavaslatot, amelyet a képviselők nagyobbik része némi vita után általánosságban a tárgyalás alapjául elfogadott.¹³

A törvényjavaslat tárgyalása során a birtokosok sikra szálltak érdekeikért. Máriássy Béla minden teketória nélkül kijelentette: ez nem adókiigazítás, hanem nyílt adóemelés, hiszen Magyarország összes adója a határőrvidékkel együtt eddig 37 millió volt, a törvényjavaslatban viszont 42 millió forint adó van megállapítva. A törvényjavaslat a földadóból évi 30 millió összbevétellel számolt, amely összeget 20 évre rögzítette volna. Máriássy határozottan elutasította, hogy a földbirtokosoknak ilyen magas adót kelljen fizetni, hangsúlyozva a birtokos osztály fontosságát, sőt attól sem riadt vissza, hogy a talaj termőképességét vitassa: „a földbirtokos osztály az, mely a társadalmi rendnek legerősebb támasza, a monarchiának legbiztosabb védője. Magyarországra nézve a földadóemelés életkérdés. Legyünk őszinték. Mely osztály tartotta fenn Magyarországot? A földbirtokos osztály. Mely osztálynak köszönhetjük, hogy ez ország magyar, mely osztálynak köszönhetjük azt, hogy a kultúra jelen fokán állunk? Köszönhetjük a földbirtokos osztálynak [...] Magyarország földje nem olyan rettenetes termékeny, mint azt mondani szeretik. Én legalább nem tapasztaltam, hogy ezen föld oly nagyon termékeny volna. Ha két esztendőn át rossz termés van: éhség áll be, mint például 1866-ban”. Bittó Béni röviden vála-

¹¹ 167. országos ülés (1873. november 18.) KN, VIII:51–55., 170. országos ülés (1873. november 25.) KN, VIII:79., 186. országos ülés (1873. december 20.) KN, VIII:341., 195. országos ülés (1874. január 26.) KN, IX:70. A központi bizottság véleményét l. 556. szám. KI, XI:145.

¹² 173. országos ülés (1873. november 27.) KN, VIII:159–162.

¹³ 192. országos ülés (1874. január 22.) KN, IX:17–23. A vita alapjául szolgáló törvényjavaslat szövegét l. 551. szám. KI, XI:84–101.

■ Péchy Tamás (1828–1897) 1868-tól a szikszói kerület képviselője, közmunka- és közlekedésügyi miniszter (1875–1880), a képviselőház elnöke (1880–1893), evangélikus egyházkerületi felügyelő

szolt Máriássynak: „Képviselő úr azt mondja, hogy a törvényjavaslatnak 2. és 3. §-át,¹⁴ hol a földadó összege 30 millióban állapítatik meg, el nem fogadja, mert ez adóemelés lenne [...] [ugyanakkor] a képviselő úr nem tagadta, hogy az állam jövedelmeit szaporítani kell [...] e szaporítást okvetlen adóemeléssel kell létrehozni, implicite nem tagadta. [...] a valószínűen bekövetkező általános adóemeléssel a földbirtokot sem hagyjuk ki.”

A törvényjavaslatban meghatározott 30 milliós bevétel jogosultságát Péchy Tamás is vitatta, módosítási javaslatát pedig, miszerint a „földbirtoknak ezen törvény értelmében kinyomozott tiszta jövedelme, kivéve a 72-ik § esetét, sem az egyes vidékekre, sem az egyes földrészletekre nézve nem eshet változás alá mindaddig, míg az ország egész területére nézve az új földadó szabályozás nem eszközöltetik”,¹⁵ a többség elfogadta.¹⁶ Ez a módosítás alapján változtatta meg az egész törvényjavaslatot, és a kormányközeli képviselők felszólalásainak visszatérő gondolata volt, hogy a földet végül túl kevésre fogják becsülni, és ezzel a földbirtokosok saját maguk, sőt az ország ellen is dolgoznak, hiszen így az ország hitele lesz alacsonyabb. Több később benyújtott módosításnak is ez a félelem volt a mozgatórugója. A befolyásolható többség így fogadta el Stoll Károly indítványait, amelyek a becslőjárasi bizottságban a felügyelőt és a járási biztost is szavazattal ruházták fel, azzal az indoklással, hogy „elejtetvén tegnap a garanciának tekintett 30 millió: igen szükségesnek látom, hogy a kormány közegei némileg több befolyással bírijanak, mint eddig célozva volt.” Paczolay János a 38. §-hoz¹⁷ tett módosítási javaslatot, amelyben azért, hogy ne érhesse más osztályoktól az a vád a földbirtokosokat, hogy egyedül ők szabják meg az adó alapját, azt javasolta, hogy „az országos földadóbizottság tagjai felerészben a pénzügyminiszter által neveztesse ki, fele részben pedig a kerületi földadóbizottság választott tagjai által választassanak”. A mó-

¹⁴ „2. § A földadó azon évtől kezdve, melyben a jelen törvény szerinti adóketetés életbelép, minden földrészletre a tiszta jövedelem ugyanazon százalékában vettetik ki. Az adószázalék megállapításánál az évenként kiállítandó állami földadó harmincmillió o. é. forintban veendő fel. Az így megállapított adószázalék húsz évig változatlan marad. 3. § A földtehermentesítési alap javára ezen állami földadóhoz még negyven százaléknyi járulékat vettetik ki. A határvidéki részek a földtehermentesítési alaphoz nem járulnak.” *KI*, XI:85.

¹⁵ „72. § A jelen törvény szerint megállapított tiszta jövedelmi fokozatok a 2-ik §-ban megszabott 20 év alatt változást nem szenvednek. E szabály alól kivétel az az eset, ha valamely vidéken az állam költségén vagy állami kamatbiztosítás mellett új közlekedési eszközök keletkeznek, melyek a kataszteri becsléskor még nem léteztek és számításba nem vettek. Ezen esetben a tiszta jövedelmi fokozat, tekintettel azon új közlekedési vállalat vitelbérére a 19. és 20. §§ szabályai szerint átalakítandó.” *KI*, XI:99.

¹⁶ 192. országos ülés (1874. január 22.) *KN*, IX:23–25.

¹⁷ „38. § Az országos földadó-bizottság az elnökön kívül hárommannyi tagból áll, ahány kerületi földadóbizottság alakított. Elnöke a pénzügyminiszter vagy általa kinevezett helyettese. Az országos földadóbizottság tagjai harmadrészben a pénzügyminiszter által neveztetnek ki. Kétharmad részben pedig a kerületi földadóbizottságok választott tagjai által választatnak ezen földadóbizottságok megalakulása után. A rendes tagokkal egyenlő számban póttagok is neveztetnek ki, illetőleg választatnak. Előadók szavazat nélkül a központi felügyelők.” *KI*, XI:92.

dosítást Kerkápoly Károly is támogatta, és a többség elfogadta.¹⁸ Az I. osztály ugyancsak a 30 milliónyi bevétel eltörlésével indokolta az 52–72. §-okra vonatkozó módosítását, amelyben teljesen új eljárásrendet kívánt a fokozatok és osztályozás megállapítására, illetve az ezekre vonatkozó fellebbezési eljárásokra. A két álláspont lényegét legjobban Zsedényi Ede összegezte: „*az első osztály különvéleménye vissza akarná állítani a minisztérium eredeti javaslatát, mely szerint a jövedelmi becslés első része, melyben a mintaterék és jövedelmi fokozatok megállapítása történt, csak ideiglenes lévén: ez véglegesen csak akkor állapíthatnák meg, midőn már az osztályba sorozás megtörtént és*

■ Paczolay János (1818–1884) ügyvéd, az esztergomi főkáptalan főügyésze, 1865-től az ipolysági választókerület országgyűlési képviselője

■ Zsedényi (Pfannschmidt) Ede (1804–1879) evangélikus egyházkerületi felügyelő, a pénzügyi bizottság tagja

az egyéni fölszólalások is elintéztettek. Ennek ellenében az osztályok által elfogadott bizottsági javaslat szerint az egyéni fölszólalások a becslési művelet zárkövét képezik, és ennek nyomán az osztályok megállapítása után a tiszta jövedelmi fokozatok, melyeken az osztályba sorozások alapulnak: újból változás alá nem vétethetnek.” Hosszas vita után végül az eredeti, a kataszteri bizottság javaslatán alapuló rendszert fogadták el.¹⁹

A 44. §-nál viszont elfogadták az I. osztály különvéleményét,²⁰ amely a reklamációs eljárások felgyorsítását kívánta elérni azzal, hogy községek által alakítandó bizottságot javasolt, amely előzetesen foglalkozna a fellebbezésekkel, így könnyítve a pénzügyi közegek utólagos munkáját.²¹ Nagy György képviselő 66.

¹⁸ 193. országos ülés (1874. január 23.) KN, IX:45–51.

¹⁹ 194. országos ülés (1874. január 24.) KN, IX:66.

²⁰ A különvéleményt l. itt: 551. szám KI, XI:102.

²¹ 193. országos ülés (1874. január 23.) KN, IX:45–52.

§-hoz²² fűzött kiegészítése szintén a felszólalási eljárás könnyítésére irányult: „*ha úgy méltóztatik a szövegezést elfogadni, amint van, akkor azon községek lakóira nézve, akik a körjegyzőségekhez tartoznak, a fõlszólamlás nemcsak hogy megnehezítettetik, hanem egyenesen lehetetlenné tétetik. Méltóztatnak tudni, hogy a törvényjavaslat első szakasza azt rendeli, hogy a fõlszólamlás azon községi elõljárásiaknál jelentetik be, amely községnek helyén az illetõ föld fekszik, a 3-ik § pedig azt rendeli, hogy az elõljárási szóval történt jelentésrõl jegyzõkönyvet vesz föl. Méltóztatnak tudni, hogy a reklamációkhoz szükségesek oly okmányok is, mint például a birtokív, telekkönyv, amelyek a körjegyzõknél, mindig csak a körjegyzõség székhelyén vannak. Ha most a fõlszólamlás el lesz tiltva más községek elõljárásiaknál, mint amelyen az illetõ birtok fekszik, ugyan hogy fogja azon községben a községi elõljárásiak jegyzõkönyvbe iktatni a reklamációt, ahol a községi elõljárási sem írni, sem olvasni nem tud. Szomorú, de kénytelen vagyok ezt megmondani, hogy a körjegyzõséghez tartozó községek elõljárási legnagyobb részt ilyenek.*” Bittó Béni igyekezett megnyugtatni a képviselõket, mondván: „*a 64. § világosan kimondja, hogy a birtokívek és telekkönyvek mindenütt a községekben a bíró házában lesznek közhírré téve, tehát nem a körjegyzõségek székhelyén, hanem minden egyes községnél. Ami pedig a*

■ Nagy György királyi tanácsos, országgyűlési képviselő (1872–1881)

tisztelt képviselő úrnak második motívumát illeti, hogy vannak oly községek, ahol az elõljárási nem képesek fölvenni a bejelentéseket: azt hiszem, hogy a »mundus se expediet« ott is érvényesül majd. Ha az elõljárási nem tudja, megteszi azt más.” A többség azonban Nagy Györgynek adott igazat és megszavazta a módosítást, miszerint a körjegyzõséghez tartozó községekben a felszólalás a körjegyzõség székhelyén is történhet.²³

Komoly vita alakult ki a 17–18. §²⁴ tárgya-

²² „66. § A felszólalások azon községi elõljárásiaknál jelentendõk be, melynek határában a felszólalás tárgyát képezõ földrészlet fekszik, vagy ha pusztán fekvõdnek, amelyhez a puszták a törvény értelmében tartozik. A felszólalások a községekben történt kihirdetést (64. §) követõ 30 nap alatt a községi elõljárásiaknál személyesen, rendes meghatalmazott vagy az elõljárásiak elõtt kijelölt megbízott által szóval vagy írásban jelentendõk be. A községi elõljárásiak a szóval tett bejelentésekrõl jegyzõkönyvet vesz fel, az írásbelieket pedig abba tárgyuk rövid megjelölésével bejegyzi. A fennebbi 30 nap letelte után a járási bizottság a községi elõljárásiaktól a felszólalásokat e célra kirendelt tagjai által 15 nap alatt összeszedeti. Akik annak megérkezte alkalmával még felszólalásokat jelentenek be, azoknak szóval vagy írásban tett felszólalásait e kirendelt bizottsági tag elfogadja és bejegyzi. Az elõljárásiak e kiküldöttnek a felszólalásokkal együtt a telekkönyveket és birtokíveket is átadja, s mind a nála bejelentettek, mind azokra, melyek az összeszedésre kiküldött bizottsági tag elõtt történtek, jogosítva van észrevételeit megtehetni. Ha felszólalás nem történt, a bizottság elnöke errõl is értesítendõ.” KI, XI:98.

²³ 194. országos ülés (1874 január 24.) KN, IX:67.

²⁴ „17. § A termés évi átlaga a becslõjárás, illetõleg osztályozási vidék nagyobb részén szokásos gazdálkodási rendszer alapján, szõlõknél az utolsó 15, egyéb mívelési ágaknál pedig az utolsó 10 év eredményébõl számított ki. 18. § A gazdálkodási költségek kiszámításánál a napszám és anyag értékének átlaga a jelen törvény hatálybalépést megelőző hat év középárából számított ki. A munkaár átlagának kiszámításánál azonban a kivételes körülmények, például vasúti vagy más nagyobb mérvû építkezések által ideiglenesen elõidézett áremelkedések számításba nem vétetnek. Oly földterületeknél, melyeknek jelen termõképességükben tartása folytonosan különös költségeket igényel, minõk a vízöntés és elhomokosodás elleni gátak, a vizek levezetésére vagy öntözésre szolgáló csatornák és készülékek, vízmosságok, zuhatagok és beszakadások elleni védmûvek, a határvidék és a telek vagy a telek egy részének mívelhetõ állapotban tartására szükséges töltések és árkok stb. fentartására szükséges költségek a rendes gazdálkodási költségekbe számítandók.” KI, XI:89.

lásánál, amelyben a bizottság a termelési átlag meghatározásánál 10 év, a napszámnál pedig 6 év átlagát vette alapul. Több képviselő szerint is összhangba kellett volna hozni az átlagokat, voltak, akik a 10 éves átlag figyelembe vétele mellett érveltek (Vállyi János indítványa) és voltak, akik a hat év átlagolását tartották elfogadhatónak mindkét esetben (Máriássy Béla). Végül az eredeti szöveg megtartása mellett szavazott a többség. Többen vitatták a 19. §-ban²⁵ meghatározott hat év helyességét is és azt 10 évre akarták felemelni (Solymossy Bálint indítványa). Paczolay János kiállt az eredeti szövegezés mellett, és úgy gondolta, a hat éves átlag kiszámolása igazságosabb, mint a 10, hiszen „a Magyarországon időközben föl-épített vasutak a piaci árakra roppant hatást gyakoroltak és azokat egészen megváltoztatták. Így vannak az országban vidékek, melyeken a gabona azelőtt, amíg vasút nem létezett, sokkal magasabb áron állott, és jelenleg a vasutak, a jobb közlekedési eszközök behozása után a piaci árak alábbszállottak, és így minél inkább visszamegyünk azon évekre, melyekben a közlekedési eszközök még fönn nem állottak, annál igazságtalanabbá tesszük azon vidékek állását, melyek most is igen súlyosan érzik az országban azóta történt vasútépítéseket, anélkül hogy azoknak javát tapasztalnák [...] mindazoknak, kik 10 esztendőre akarnak visszamenni: nincs más céljuk, mint a beruházásokat a maguk javára fölhasználni; de a terhekben részt venni nem akarnak.” Szavai nagy felzúdulást váltottak ki a képviselők között, és Majoros István válaszában határozottan elutasította Paczolay vádjait: „A föld volt eddig is a legnagyobb adóval terhelve; mert bármelyik adó emeltetett az országban, mindég a földadón kezdtek. Ha

igazságosak akarunk lenni, ne beszéljünk úgy, mint Paczolay képviselő úr beszél, ki azt hiszi, hogy némelyek közülünk ezen oldalon azért szólalnak föl a 10 év mellett, mivel ki akarják játszani valamely vidék megadóztatását. [...] nagyot hibáz a képviselő úr, ha azt hiszi, hogy részünkről személyes érdek forog fönn; mert Paczolay képviselőtársam sohasem előzött meg bennünket az áldozatképességben, és nem adta jelét annak, hogy e tekintetben bennünket bármikor fölülmúlt volna. [...] Hat év szerint [...] nem lehet kitudni a valóságot, és a 10 év inkább megközelíti azt.” A többség végül az eredeti – tehát a hat évre vonatkozó – szövegezést fogadta el.²⁶ A továbbiakban a törvényjavaslat paragrafusain már nem eszközöltek nagyobb változtatást, így részleteiben is elfogadták azt.²⁷

Dessewffy Aurél gróf, főrendiházi jegyző március 5-én adta át a képviselőháznak a főrendiház üzenetét a földadó-szabályozásról szóló törvényjavaslatra vonatkozó módosításokról.²⁸ Ghyczy Kálmán pénzügyminiszter április 18-án azt javasolta, hogy mivel a főrendek többrendű és lényeges módosításokat indítványoztak, a tárgy fontosságára tekintettel célszerűbb lenne, ha a főrendi üzenetet előzetes tárgyalásra a kataszteri szakszabályozáshoz utalnák és csak utána a szakosztályokhoz. A képviselők Ghyczy javaslatát elfogadták.²⁹ Paczolay János június 14-én igyekezett megsürgetni a kataszter ügyét, mondván, a főrendek a kataszter kiigazításra vonatkozó törvényjavaslatot már régen visszaküldték, és kívánatos volna, ha a következő ülészsakra már elkészülne a törvényjavaslat. Péchy Tamás ezt nem érezte ilyen sürgetőnek, hanem úgy gondolta, hogy a következő télig még van idő – úgyis csak akkor szeretnék életbe léptetni –, tárgyalják meg inkább az egyéb ügyeiket.³⁰

²⁵ „19. § A becslésnél a termények árúal az utolsó hat év alatt fennállott árak átlaga veendő. Oly terményeknél, melyek eladás végett vásárra vagy valamely gyárhoz vitetnek, az illető piaci, gyári vagy más terményeknek helybeli, még pedig a bornál a szüreti árak vétetnek alapul. Azon vidékekben, melyek e kiszámítási időszak folyama alatt vasúti összeköttetést nyertek, a szállítási költségek úgy számítandók le, mintha a vasút már az egész idő alatt létezett volna.” *KI*, XI:89.

²⁶ 193. országos ülés (1874. január 23.) *KN*, IX:43–44.

²⁷ 194. országos ülés (1874. január 24.) *KN*, IX:66–67.

²⁸ 215. országos ülés (1874. március 5.) *KN*, IX:311. A módosított törvényjavaslat szövege és a főrendiházi ülésről készített jegyzőkönyv kivonata megtekinthető: 663. szám. *KI*, XVI:125–145.

²⁹ 221. országos ülés (1874. április 18.) *KN*, IX:378.

³⁰ 251. országos ülés (1874. június 12.) *KN*, X:374.

1874 őszén Stoll Károly indítványa kavarta fel a képviselőházat, amely a földadó-szabályozási törvényt alapjaiban támadta meg. Stoll a járás leírását és annak alapján a tiszta jövedelmi fokozatok megállapítását kétségbeejtően hosszú és bonyolult folyamatnak láttatta és helyette egy sokkal egyszerűbb eljárást ajánlott. Eszerint „*az ügymenet természetes sora szerint a községi becslőbizottság tanulmánya tárgyává tette volna a község határ- és dűlők leírását, a művelési ágak meghatározását, az osztályozást és az azzal fölállított mintatereket, a telekkönyvet, vagyis az osztálybasorozást, és ha ezen munkálatokban javítani, kiegészíteni valót talál: azt külön jegyzék szerint kijavítja, kiegészíti. A becslőbiztos, hogy a becslőjárás munkálataiban egyöntetűséget hozzon létre, az elsorolt munka folyama alatt meglátogatja a községet, oktatja, vezeti a községi választmányt, és már ez alkalommal adatokat gyűjt a gazdasági leíráshoz, és az annak alapján megállapítandó tiszta jövedelmi fokozatokhoz, folytatja a gyűjtést minden alkalommal, és bevégzi azt az osztálybasorozási munkálatok megvizsgálása alkalmával, mely természetszerűleg a helyszínen minden egyes földrészletre kiterjesztetik. Ezen vizsgálat képezi azon időt, midőn concret alakot ölt a kérdés, és azzal felsőbb hatóságok utazó küldöttségei is sikeresen foglalkozhatnak*”. A törvényjavaslat további hiányául rótta fel, hogy a telekkönyvek kijavításáról csak felületesen intézkedik, valamint figyelmen kívül hagyja az országos viszonyokat, miszerint földbecslési munkálataink, melyek az új földadó-sorozat alapjául kell hogy szolgáljanak, hiányosabbak voltak akkor, mint voltak húsz évvel korábban. Hangsúlyozta, hogy számtalan olyan község van az országban, amelyekben még a legelő- és erdőelkülönítés sem hajtott végre. Véleménye szerint hiba volt, hogy a törvényjavaslat intézkedéseinek egész súlyát a járásokra veti, és azokkal mint egy-egy nagy községgel bánik el, de alkatrészeivel – a községekkel – nem törődik. Azt ígérte, hogy határozati javaslatának végrehajtásával mindezeket a

■ Stoll Károly (1811–1887) 1865-től a nagybányai választókerület képviselője, a kataszteri bizottság tagja

problémákat kiküszöböli, sőt egy új törvényjavaslat kidolgozására is vállalkozott, amelynek hatályát 1875. január 1-jétől számította. A többség érdeklődést tanúsított Stoll indítványa iránt és tárgyalni kívánta azt, ám megvitatása során végül nem sikerült meggyőznie a képviselőket annak átgondoltságáról.³¹ Ghyczy egyenesen kigúnyolta, hogy csupán a célokat vázolta fel, amelyekben mindenki egyetért, de azok elérését homályban hagyja, márpedig a véleménykülönbségek éppen ebben vannak. Miután úgy találták, hogy a határozati javaslat részleteiben nem állja meg a helyét, ráadásul olyan gyökeres változásokat szeretne, amelyből új törvényjavaslatot kellene fogalmazni, ez esetben pedig kárba veszett volna az összes munka, amelyet a földadó-szabályozásról szóló törvényjavaslatba fektettek – amely ekkor már számos tárgyaláson túl volt mindkét házban –, Stoll indítványát december 12-én elvetették.³²

³¹ 305. országos ülés (1874. december 5.) KN, XIII:264–270.

³² 309. országos ülés (1874. december 12.) KN, XIII:341–361.

December 9-én Bittó Béni bejelentette, hogy a földadó-szabályozásról szóló törvényjavaslatra tett főrendi módosításokat a kataszteri bizottság megtárgyalta, az erről szóló jelentést és a kiigazított törvényjavaslatot benyújtotta.³³ A javaslatot ezt követően már nem utasították a különböző szakosztályokhoz, hanem a tervezet közvetlenül, alig hét nap alatt a képviselőház elé került tárgyalásra.³⁴ A javasolt főrendi módosításokkal kapcsolatban komoly vita bontakozott ki a trágya értékének megítéléséről: amíg a kataszteri bizottság a trágya értékét a gazdaság művelésére fordított költségből nem kívánta levonni, a főrendiek ezt szükségesnek látták. A kataszteri bizottság mellett felszólaló képviselők azzal érveltek, hogy nehéz meghatározni, mi minősül trágyának, valamint a trágázás nem olyan jelentős, hogy érdemes lenne ezt az összeget levonni. Az ellenérveket legjobban Paczolay János foglalta össze, aki szerint *„épp azért, mert most is oly állapotban van az ország, hogy még csak az országnak legkevesebb részein fejlődött oda a földművelés, hogy minden esztendőben trágázhassanak: ebből nem az következik, hogy a trágya értékét nem kell fölszámítani; sőt inkább az emberek abbeli serkentésére, hogy annál inkább trágyázzanak: következik az, hogy a trágya értékét a földnek jövedelméből le kell számítani”*. Kis többséggel ugyan, de a képviselők a főrendiházi módosítást elfogadták.³⁵ Beleegyeztek a főrendiház azon módosításába is, hogy a 17. §-ban a termés évi átlaga a becslójárás, illetve osztályozási vidék nagyobb részén szokásos gazdálkodási rendszer alapján, szőlőknél az utolsó 15, egyéb művelési ágaknál az utolsó 10 év tapasztalatai alapján számíttasson ki.³⁶

A főrendiház számos más módosítást is javasolt, amely végül oly soknak bizonyult, hogy a törvényjavaslatot átszövegezésre ismét vissza-

■ Tisza Kálmán (1830–1902), Debrecen első választókerületének képviselője, miniszterelnök-belügyminiszter (1875–1887), miniszterelnök (1887–1890), pénzügyminiszter

küldték a kataszteri bizottsághoz.³⁷ Paczolay és Tisza ebbe nem nyugodott bele és sürgette a képviselőházat, hogy a törvényjavaslatot még a karácsonyi szünet előtt tárgyalják meg, mivel *„a kataszteri javaslatban az elvi kérdések már el vannak döntve [...] ami még hátravan, az elfogadott elveknek következménye és a tisztelt ház előtt is nem újak.”*³⁸ December 21-én Bittó Béni valóban előterjesztette a képviselőháznak a kataszteri bizottság jelentését a földadó-szabályozási törvényjavaslatról, amit ezúttal még aznap megtárgyaltak.³⁹

A főrendiház válasza 1875. január 29-én

³³ 306. országos ülés (1874. december 9.) KN, XIII:272. A kataszteri bizottság jelentést és a törvényjavaslat szövegének újabb változatát l. 888. szám KI, XXI:98–126.

³⁴ 310. országos ülés (1874. december 16.) KN, XIII:371.

³⁵ 310. országos ülés (1874. december 16.) KN, XIII:385.

³⁶ 310. országos ülés (1874. december 16.) KN, XIII 387.

³⁷ 313. országos ülés (1874. december 19.) KN, XIV:61.

³⁸ 314. országos ülés (1874. december 20.) KN, XIV:65.

³⁹ 315. országos ülés (1874. december 21.) KN, XIV:78.

érkezett meg a képviselőházba.⁴⁰ Az utolsó szakaszban már csak két pontban volt nézetkülönbség a két ház között. A kataszteri bizottság március 12-én ismét beterjesztette jelentését a képviselőháznak, amely ezúttal a főrendiház minden módosítását elfogadta, csupán egyetlen paragrafushoz fűzött egy kis toldalékot, amely lényegi módosítást már nem jelentett. Széll Kálmán pénzügyminiszter azt kérte, hogy a költségvetési tárgyalások félbeszakításával a jelentés felvétessék, hogy a törvényjavaslat ügye mielőbb elintéződhessen.⁴¹ Másnap, március 13-án megtárgyalták az ügyet. Az újabb tárgyalások újabb, bár a lényegét nem érintő változásokat eredményeztek,⁴² amelyről március 15-én a főrendi házat is tájékoztatták.⁴³ Március 16-án Batthyány Ferenc gróf főrendi jegyző bejelentette, hogy a főrendiek beleegyeztek a képviselőház és a kataszteri bizottság módosításaiba. Miután mindkét ház részleteiben is elfogadta, elhatározták a felterjesztését a császárhoz szentesítésre.⁴⁴

Az 1875–78. évi parlamenti ülésorozat

Ebbe az országgyűlési ciklusba a magyar kormány nagyratörő tervekkel kezdett bele: Széll Kálmán pénzügyminiszter magabiztosan állította, hogy a kataszter 1879-re elkészül. A képviselők ekkor még nem is ezt vitatták, inkább azon aggodalmuknak adtak hangot, miszerint a kataszteri reform után magasabb egyenes adót kell majd viselniük, mint a birodalom más országainak. A vita először a közös vámterület kapcsán merült fel, amikor Zichy Nándor egyenesen illuzórikusnak minősítette a kormány azon elképzelését, hogy nagyobb adóztatással egyenlő alapon versenyezhetünk a többi országgal, hiszen a vállalkozás nálunk rossz utakkal, rossz közigazgatással, fejletlen

■ Móricz Pál, Máramaros megye tisztii alügyésze, 1875-től Szarvas város képviselője, a pénzügyi és zárszámadási bizottságok tagja

viszonyokkal és a kintinél jóval magasabb adóteherrel fog találkozni. Emellett vitatta, hogy a kataszter az állam számára ésszerű befektetés lenne, hiszen évi 2 milliót költ rá, hogy 1 milliót szedhessen be annak révén a következő évre.⁴⁵ Móricz Pál, Szarvas város képviselője megvédte a kormány álláspontját, rámutatva, hogy „az az 1 millió maradó bevétel lesz, és évszázadokon keresztül többletet fog képezni”.⁴⁶

A kormány elsősorban finánciális szempontból szemlélte a kataszteri munkálatokat, és ahogyan ez egyre inkább nyilvánvalóvá vált az országgyűlésben, úgy nőtt a tiltakozás. Mocsáry Lajos képviselő határozottan kijelentette: ha a kataszter kiigazítását nem csupán az adóemelés ürügyéül akarják használni,

⁴⁰ 327. országos ülés (1875. január 29.) KN, XIV:220.

⁴¹ 343. országos ülés (1875. március 12.) KN, XV:151-152.

⁴² 344. országos ülés (1875. március 13.) KN, XV:182-185.

⁴⁴ 346. országos ülés (1875. március 16.) KN, XV:245. A törvény végső formáját l. 1875. évi VII. törvénycikk a földadó szabályozásáról. 1000 év törvényei (www.1000ev.hu)

⁴⁵ 25. országos ülés (1875. november 12.) Az 1875. évi augusztus hó 28-ra hirtetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi Napló (= KN 1875), I:292.

⁴⁶ 28. országos ülés (1875. november 16.) KN 1875, I:305.

hanem az eredeti célkitűzésnek megfelelően, a korábbi kivetés aránytalanságait fogják vele kiegyenlíteni, akkor ezen az úton aligha lehet többletjövedelmet várni.⁴⁷ Zichy Nándor a kataszteri munkálatok végső célját egyre inkább az adóemelésben látta: „a catasteri reformot sohasem fogtam fel magam úgy, sohasem fogták fel az előző minisztériumok, és sohasem a ház maga, hogy a cataster csak az újabb adóztatási tárgyak kipuhatólásának legyen eszköze” és azzal vádolta a kormányt, hogy a nagyobb bevétel reményében szándékosan akadályozza az arányosítást azzal, hogy a művelési ágak változásának felvételét előbbre hozta. Hangsúlyozta, hogy „30-40%-nyi egyenetlenségek léteznek az egyeseknek földadója közt. Ha ezekhez harmadfél milliót [t.i. amennyi bevételt a kormány az intézkedéstől remélt] teszünk még hozzá, ami a földadónak mintegy 8-9%-a, ha ezt még fokozzuk a 10%-nyi jövedelemadóval:

■ Mocsáry Lajos (1826–1916) író, 1874-től Kecskemét képviselője, a Függetlenségi Párt elnöke

■ Zichy Nándor (1829–1911) 1875-től Székesfehérvár képviselője, 1880-tól a főrendiház tagja, a Szent István Társulat elnöke, tárnokmester

20%-al, egy aránytalan, igazságtalan alapon sújtjuk a földbirtokos osztályt”. Zichy szerint a megoldás az lett volna, ha minél jobban siettetik a kataszteri munkákat és a pénzügyminiszter nem erőlteti ezen a címen a jövedelem szaporítását.⁴⁸ Széll Kálmán válaszában határozottan cáfolta, hogy szándékosan késleltetné a földadó kiigazítását, hangsúlyozta, hogy ő csupán a törvény 36. §-a szerint jár el, miszerint a katasztert az általános arányosítás előtt kell kiigazítani a terület és művelési változások alapján. Kijelentette, hogy ezt a munkafolyamatot azonnal követni fogja az arányosítás,

⁴⁷ 29. országos ülés (1875. november 17.) KN 1875, I:309.

⁴⁸ 35. országos ülés (1875. november 24.) KN 1875, II:68-69.

■ Széll Kálmán (1843–1915) jogi doktor, pénzügy-miniszter (1875–1878), miniszterelnök (1899–1903)

hiszen ő maga is ezt tartja a törvényjavaslat fő céljának.⁴⁹

Paczolay János a kataszter nyomán történő adóketések körüli visszaélésekről szólalt fel, konkrét példaként a lévai tagosítás ügyét említve: „hogyan van az, hogy amikor a törvény azt mondja, hogy csak a tagosítás hitelesítésének befejezése után történjenek az új catastralis munkálatok és bevezetésük után azok alapján vettessék ki a legközelebbi évben az adó: íme mégis ellenkezőleg történt az eljárás; mert amint a mérnök kimondja, hogy befejezte a munkálatot: mindjárt attól a naptól számítják az adót az új cataster szerint, akár meghitelesítették a mérnök munkája, akár nem. S midőn ez eljárás ellen felfolyamodtam: hivatkoztak egy – isten tudja mikor – kiadott miniszteri rende-

letre, s azt mondták: az úrnak szava sincs, csak fizessen.” A visszaélések ellen azt javasolta, hogy külön, a pénzügyi közegektől független bíróságokat állítsanak fel az efféle panaszok elbírálására. Válaszában Széll Kálmán visszautasítja Paczolay általánosságban elhangzott vádjait a pénzügyi adminisztrációval kapcsolatban, ami pedig a konkrét ügyét illeti, azt javasolja, hogy a megfelelő úton orvosolja panaszát: és ha ez valóban nem sikerül, akkor szóljon neki, és a ház szemtanúja lehet az ő eljárásának. Irányi Dániel Paczolay véleményét osztotta, mondván: amíg közigazgatási törvényszékünk nem lesz, bármikor történhetnek ilyen visszaélések.⁵⁰

Egyre többször merült fel a kataszteri telekkönyvek hanyag és hiányos nyilvántartása. Ez a probléma már a korábbi ciklusban is felmerült a hagyatéki ügyek tárgyalásánál, ahol Steiger Gyula, a Budapest-józsefvárosi kerület képviselője kijelentette: „*ma nincs bíró, ki a hagyatékokat rendbe tudná hozni, mert ma már azon telekkönyvi szám alatt lévő birtokadástevés által nyolcadik, tizedik kézben van, úgy, hogy nem képes kideríteni ma már a tulajdonost. Legnagyobb hátránya a telekkönyvnek éppen az, hogy a magyar ember indolentiából és a kincstár megkárosítása céljából a birtokváltásokat sem be nem jelenti, sem a telekkönyvben keresztül nem viteti. [...] az, akinek nevén áll [a parcella]: már talán 20 év előtt elhalt*”.⁵¹ A későbbiekben is több képviselő felvetette, hogy a telekkönyvek átalakítási munkálatai nagyon lassan haladnak, pedig ettől függ a birtokviszonyok rendezése.⁵² Szüllő Géza, a szempei kerület képviselője határozottan kijelentette: „*teljes meggyőződésem szerint mondom önöknek, uraim, hogy a telekkönyveknek, amelyeknek az alapját kell tenni az ország hitelének: azoknak ezen országban egy harmad része nem igaz.*”⁵³

Széll Kálmán az 1877. évi költségvetés be-

⁴⁹ 35. országos ülés (1875. november 24.) KN1875, II:70.

⁵⁰ 73. országos ülés (1876. január 22.) KN 1875, IV:183.

⁵¹ 225. országos ülés (1874. április 23.) KN1875, X:36.

⁵² Erre vonatkozóan l. például Hosztinszky János felszólalását. 38. országos ülés (1875. november 27.) KN 1875, II:149.

⁵³ 171. országos ülés (1876. november 23.) KN 1875, VIII:231.

mutatásakor ismertette röviden az eddigi kataszteri munkálatokat, amely jól összefoglalta az addig elért eredményeket és a kitűzött célokat: „Az első munkaszak, a régi kataszteri munkálatokban azon tételek konstatálása, melyek a tényleges állapotnak nem felelnek meg és az utóbbihoz képest kiigazítandók – kevés kivétellel az egész országban elkészült. A másik munkaszak – midőn a községi közegek által felvett változások a becslőbiztosok által a helyszínén felülvizsgálatnak és megállapítatnak – folyó október hó végéig előreláthatólag be fog fejeztetni, minthogy ezen felülvizsgálatok Magyarországon átlagban a községek 86%-a, Horvátországon pedig azok 89%-ában voltak augusztus hó végével befejezve. A harmadik munkaszak – a kataszteri telekkönyveknek, az osztálykivonatoknak, az egyes birtokívekben összeállított községi sommázatoknak kiigazítása, illetőleg a megállapított változásoknak ezekbe részletenként beigtatása és a tiszta jövedelem kiszámítása – oly munka, mely, tekintetbe véve azon tömérdek változást, mely sok helyütt egészen új munkálatok elkészítésének szükségét mutatta [...] ez oly munka, melyről természetes, hogy ma befejezettek még nem jelenthetem be, remélhető azonban, hogy azon erélyes intézkedés következtében, mely a munka siettetésére történt, ez esztendő végével annyira be fog fejeztetni, hogy a kivetési munkálatok utolsó része a jövő esztendő első hónapjaiban befejezhető lesz. Emellett azonban a valóságos új kataszter készítésére szol-

gáló előmunkálatok is folyamatban vannak. Én feladatomból tekintem a törvény rendelete folytán a kiigazítási munkálatokat siettetni, de nemcsak a belőle várt jövedelmi többlet elérése miatt, hanem azért, hogy a munkálat mielőbb valódi céljához jusson, a földadó kiigazításához csak az aránytalanságok megszüntetését és kiegyenlítését van hivatva eszközölni. [...] Ami a mostani kiigazítás számszerű eredményeit tiszta jövedelemben kifejezve illeti: az biztosan még nem határozható; valószínű azonban, hogy eddigi adatok alapján 2 és 3 millió közt fog mozogni.”⁵⁴

A kataszter kiigazítása 1879 elejére 2,5 millió forint bevételt termelt, ugyanakkor a ráfordított költségek is jelentősek voltak. A kormány egyre nyíltabban adta a képviselők tudtára, hogy a kiadásokért cserébe most már komoly bevételt vár. Az alacsony földadóban reménykedő földbirtokos képviselők egyrészt igyekeztek a várható adóemelést megakadályozni, másrészt közöttük sem volt egyetértés abban, hogy a mesterségesen alacsonyan tartott földadóval végső soron nem saját maguknak ártanak-e a legtöbbet, hiszen ezáltal a birtokuk értékét csökkentik. Az 1875:VII. tc. egy három éven keresztül húzódó vita kompromisszumaként született meg. Míg a földadószabályozásban sikerült megállapodni, a kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslat ismét elakadt a bürokrácia útvesztőiben, így annak legitimálásával a törvényhozás továbbra is adós maradt.

A kataszteri kiadások alakulása az éves költségvetés-tervezetben (1873–1878)⁵⁵

Költségvetési év	Állandó kataszter: személyi járandóságok és dologi kiadások forintban	Földadó-szabályozási munkálatokra előirányzott kiadás forintban
1873	589 647	nincs adat
1874	892 348	nincs adat
1875	642 000	2 000 000
1876	561 951	1 566 000
1877	409 900	1 750 000
1878	369 900	1 750 000

⁵⁴ 161. országos ülés (1876. október 6.) KN 1875, VIII:42.

⁵⁵ A KI, 1872–1875. és 1875–1878. országgyűlési ciklusokra vonatkozó kötetekben található adatok alapján.